

דף לד

באורים והערות בפשט

'מאן חבריא, רבה בר בר חנה היא, דאמר רבב"ח... אמר לו, אף אני לא אמרתי אלא בתרומה' – פרש רש"י, מדברי רבה בר בר חנה יש לשמוע שלר' יהושע אין שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקדש, שאם יש בהם שלישי, הלא כשאמר ר' יהושע בתחילת דבריו 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה' – כבר נתן טעם לדבריו, שרק באלו נעשה האוכל שני, משום שטהרתם טומאה היא אצל קודש, ומהו זה שחזר והקשה לו ר' אליעזר 'שלישי שני למה', הרי כבר באר זאת ר' יהושע.

ואם תאמר, שמא ר' יהושע בדבריו לא נתן טעם, אלא רק רבותא קאמר, (כשם שפרש עולא); לא רק בחולין שנעשו על טהרת הקדש יש בהם שלישי, אלא אפילו בשנעשו על טהרת תרומה? יש לומר, אם כן, לא היה לו לומר אף בחולין שנעשו על טהרת תרומה, כיון שאפשר לטעות בדברים אלו ולומר שגם בחולין שנעשו על טהרת הקדש נעשה גופו של האוכל שני, מאחר שגם בהם יש שלישי. וזאת אין נראה לומר, שר' יהושע אכן אמר בתחילה טעם לדבריו, אלא שר' אליעזר היה סבור שאינו נותן טעם אלא כאומר באלו דווקא תמצא שלישי, ולכך שאל לו 'שלישי שני למה', והשיב לו ר' יהושע, לא כהבנתך אמרתי, אלא לעולם יש בהם שלישי, ונתתי טעם לדבר, שטהרת התרומה טומאה אצל קודש – אין נראה לפרש כן כשאין הכרח בדבר, שטעה ר' אליעזר בדברי ר' יהושע.

הלכך על כרחנו לנקוט אחת משלש אפשרויות; –

א. לא קיים כלל 'שלישי' בחולין שנעשו על טהרת הקודש, לדעת ר' יהושע. (כן אמר רבב"ח בשם ריו"ח).
 ב. יש בהם שלישי, ואעפ"כ ר' יהושע שאמר שנעשה גופו שני, לא אמר אלא בחולין שנעשו ע"ט תרומה – מפני שטהרתה טומאה אצל קודש. ולפי"ז לא אמר לו מעולם ר' אליעזר לר' יהושע 'שלישי שני למה' – שהרי ר' יהושע כבר הסביר זאת. (ועולא, לפירוש ראשון שברש"י. וכן י"ל בדעת ר' יצחק להלן לה.)
 – עתוס' שם בסד"ה האוכל. וע"ש בתורא"ש).

ג. ר' יהושע דיבר על שני הסוגים, הן בחולין שנעשו ע"ט והן שנעשו עטה"ק – האוכל מהם נעשה גופו שני. ושהזכיר ר' יהושע 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה' – לא מיבעיא קאמר. ומעולם לא השיב ר' יהושע לר' אליעזר 'אף אני לא אמרתי אלא בתרומה'. (עולא. כפי הפרוש השני שברש"י, שהוא העיקר – עתורא"ש. וכן נקט הרמב"ן. וכן פרוש התוס' בדעת עולא – בד"ה אף ובד"ה האוכל שלישי, ובד"ה בחולין (בדף לה). וכן אמר רב אסי בדעת ר' יוחנן בסמוך). וטעם הדבר – לפי שטהרת חולין, אפילו נעשים על טהרת הקדש – כטומאה היא אצל הקדש. (רש"י. וכ"כ הרשב"א ויישב בטעם זה כמה קושיות. ויש להדגיש שמ"מ לא גזרו אלא כשהם שלישי, אבל תרומה או חולין טהורים, האוכלם לא נפסל לקודש). ואולם הרמב"ן והר"ן (בחדושים) דחו טעם זה, וכתבו שכיון שכולן טומאות דרבנן, לכך העמידום על 'שני' בכל אופן, כשאר טומאות דרבנן (ע' שבת יד). טעם נוסף (נתבאר בתוס' לה. ד"ה בחולין), כיון שלא נזהר מלשמרו מליטמא וליגע בשני, אנו חוששים שמא נגע בראשון.

כל זה אמור לפי שיטת רש"י, שאמירת ר' יהושע במשנה 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה' קדמה למשא ומתן שבין ר"א ור"י שמסר רבה בר בר חנה. אבל יש מפרשים (מובא בתוס' ועוד) שתשובת ר' יהושע 'אף אני לא אמרתי' היא היא האמירה שבמשנה 'בחולין שנעשו על טהרת תרומה', אבל בתחילה לא פרש ר' יהושע דבריו עד ששאלו ר' אליעזר. והוכחת הגמרא היא, שאילו היה לדעתו שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש, היה לו לפרש בתחילה כדי שלא יבא לטעות ולומר שמדבר בכל חולין שיש בהם

שלישי, ומכך שלא פרש בתחילה מוכח שלדעתו אין שלישי אלא בשנעשו על טהרת תרומה. (עפ"י תוס' הרא"ש).

הרמב"ן האריך להקשות על פרש"י, וכן על הפירוש השני. ופרש בדרך אחרת. וכן הרשב"א כתב 'וראיתי שכתבו על כך הרבה ולא נתישבה דעתי בכל מה שראיתי' ופרש בדרך נוספת).

'אמר לו ר' אליעזר לר' יהושע: מצינו אוכל חמור מן האוכל (אולי צ"ל המאכל. וע' חכמת שלמה), דאילו נבלת עוף טהור בחוץ לא מטמא, ואילו אוכלה מטמא בגדים... מצינו שהמאכל חמור מן האוכל, דאילו מאכל בכביצה ואוכל עד דאכיל כחצי פרס...' – התוס' תמהו הלא מצינו נבלת בהמה שמטמאה, ואילו האוכלה – טהור, הרי שמאכל חמור מן האוכל.

וכתב בתוס' הרא"ש לתרץ, שאין להביא ראיה אלא מעין הענין שדברו בו ר' אליעזר ור' יהושע, שהאוכל והמאכל טמאים, אבל אוכל נבלת בהמה, אין בו טומאה כלל.

ונראה שהתוס' לא תרצו כן, שהם סוברים שגם נבלת עוף טהור, אינה טמאה בעצם, אלא שגזרת הכתוב היא לטמא את האוכלה. ואעפ"כ הביא ר' אליעזר להוכיח משם, על כן הקשו מנבלת בהמה. ואילו הרא"ש סובר שנבלת עוף טהור הרי היא טמאה בעצם. וע' במובא בזכחים סט שנתבאר מחלוקת אחרונים בדבר, לענין הכנסתה למקדש. ועע"ש בבאור הגמרא שם.

*

'אם אפשר לנהוג בזמן הזה שום טהרה באיזה אופן שיהיה? –

לפי שראיתי קצת מן החסידים שנוהגים לאכול חולין בטהרה בשבעת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים... אמרתי, ואיך אפשר לנהוג בזמן הזה טהרה, הלא כולנו טמאי מת ושרץ וזבים ומגע נדות...? השיבו לי שאפשר לאכול חולין, אוכלין שלא הוכשרו כלל, ולכן אינם מקבלין טומאה, ואח"כ לשין העיסה במי פירות שלא הוכשרו, ובעת האכילה אוכלים אותם על ידי זריקה באופן שלא יגעו באוכלים אחר שנכנסו לתוך הפה. ואע"פ שנוגעין במשקין שבתוך הפה והשינים והלשון, אמרו שהוא מגע בית הסתרים דלא איקרי מגע, וגם אינו מכשיר האוכלין ולא מטמאן.

וזה סדר התיקון שעושים באכילה ובשתיה: מביאים המים מהמעין בכלי אבנים שאינם מקבליים טומאה, ונוזהרים שלא יגעו במים. ושותים על ידי זריקה מרחוק באופן שלא יגעו במים כי אם באיברים הפנימיים. וזהו סדר טהרתם.

עוד אמרו לי, שגם חכם אחד רשום בחסידות בדורנו זה נהג בטהרה הזאת כסדר הזה גם כן. (תשובה מאת רבי חיים ויטאל. מובא ב'מנהגי ישראל' ח"ב עמ' קלו. ועע"ש בהמשך המאמר כמה מקורות ודיונים אודות מנהג זה – שו"ת המב"ט ח"ג יח; של"ה שער האותיות סוף אות ט; מג"א או"ח תרג).

דף לה

'דליכא כזית בכדי אכילת פרס...' – מבוואר מדברי רש"י שאסור לו לכהן לטמא עצמו. וכבר תמהו על כך שאר הראשונים, שלא מצאנו איסור לטמא עצמו אלא בטומאת מת בלבד, (או ברגל, ואף לישראל).

העירו האחרונים מדברי רש"י בכמה מקומות בענין זה – ע' רש"י יומא פ: ד"ה ולא תטמאו, ובגליון הש"ס; משנה למלך הל'

ג. האוכל שלישי-לטומאה של חולין – לר' אליעזר, נעשה גופו שלישי, שהאוכל כמאכל. לר' יהושע, נעשה גופו שני לקודש. ופרש רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן, שמדובר דוקא בחולין שנעשו על טהרת תרומה, שטהרתה נחשבת כטומאה כלפי קודש, הלכך אנו דנים אותו כאילו אכל קודש שני, שנעשה גופו שני. ולענין תרומה – מותר במגעה, ומ"מ נפסל גופו מלאכול בתרומה, (שלענין זה נעשה אוכל כנאכל, להיות שלישי. עולא). אבל בחולין שנעשו על טהרת הקודש – לא נעשה גופו שני. ואף אפשר שאין קים כלל שלישי בחולין שנעשו עטה"ק, ומחלוקת תנאים בדבר. וכעין זה אמר ר' יצחק בר שמואל בר מרתא, שהאוכל שלישי של חולין שנעשה עטה"ק – טהור לאכול קדשים. (וכ"ש תרומה. תוהרא"ש. וכ"מ בתוס'). ודבריו ייתכנו הן לר' אליעזר הן לר' יהושע, שסובר ששניהם לא דיברו אלא בחולין שנעשו על טהרת תרומה. עפ"י תוס'. וע' מהרש"א מהדו"ב ובלשון התורא"ש). ואילו ר' אסי בשם ר' יוחנן בשם ר' ינאי אמר, שהוא הדין באוכל שלישי של חולין שנעשו על טהרת הקדש – נעשה גופו שני לקדש. (וכן דעת עולא – לפי הפירוש השני שברש"י. וכן לפרוש התוס' בד"ה האוכל שלישי וד"ה בחולין).

ד. האוכל שלישי של תרומה – דינו כאוכל חולין שנעשו על טהרת התרומה, שמותר בנגיעת תרומה אך אסור לאכלה. (ר' יונתן בשם רבי).

דפים לד – לה

- סד. א. האם מותר לאכול מאכל שלישי של חולין, שמעורבת בו תרומה?
ב. האם מותר לאכול אכלין טמאים שעל ידיהם יטמא גופו של האוכל?
ג. בגדי אוכלי תרומה – מה דינם לגבי אוכלי קודש? בגדי עם הארץ – מה דינם אצל הפרושים?
ד. האם מותר להגיע תרומה באכל של קודש?
ה. רביעי לקודש – מעלה דרבנן היא או מדאורייתא?
ו. אכל שלישי של חולין – האם הוא מטמא קודש?
א. שנינו, מאכל שלישי נאכל בנויד הדמע (= מרק שיש בו תבליני תרומה). ופרשו (אליבא דעולא), שמדובר כאשר אין כזית תרומה בכדי אכילת פרס.
לפי הפירוש הראשון המובא ברש"י (שדוההו), וכן נקטו בתוס' לעיקר, מדובר בחולין שנעשו על טהרת תרומה. ואעפ"י שהאוכל מאכל שלישי נפסל מלאכול בתרומה, כאן לא גזרו, הואיל ואין בתרומה כזית. (ואעפ"י שחצי שיעור אסור בכל מקום, כאן שהוא איסור דרבנן וגם ע"י תערובת – לא גזרו. רש"י ומהר"ץ חיות בבאור דהתוס'. וע"ע שו"ת דובב מישרים ח"א מט; קיא, א).
אבל לפירוש שנקט רש"י לעיקר, אין מותר אלא בחולין גרידא, שלא נעשו על טהרת תרומה. (ואין בו טומאת-שלישי כלל, לכך מותר לאכלו. ואעפ"י שמעורבת בו מעט תרומה, לא נטמא המאכל כלל).
ב. מרש"י משמע שנקט שאסור לאכול מאכל טמא משום שעל ידי כך יטמא גופו, (וטומאת גויה אסורה למ"ד דאורייתא ולמ"ד מדרבנן). ואילו התוס' ושאר ראשונים חולקים, שאין איסור בדבר אלא אם בא לאכול תרומה או קדש, או ברגל.

ג. בגדי אוכלי תרומה הרי הם כטמאים טומאת מדרס (- אב הטומאה, לטמא אדם) לאוכלי קודש, ששמירת תרומה אינה מספקת לקודש, וכאילו אינם שמורים, ושמא ישבה עליהם אשתו נדה. בגדי עם הארץ - מדרס לפרושין (= האוכלין חולין בטהרה). (הטעם, שאינם שמורים כל הצורך, ושמא ישבה עליהם אשתו נדה. אבל עם-הארץ עצמו, אף כי גזרו על מעינותיו שהם טמאים כבזב, לא גזרו עליו שיעשה מדרס או יטמא בהיסט, שאין גזורים גזרה על הציבור כשאין רובו יכול לעמוד בה. עפ"י תוס'. ויש חולקים וסוברים שעם הארץ עושה מדרס. ר"ת, מובא בתורא"ש).

ד. דעת ר' יצחק בר שמואל בר מרתא, טהרת תרומה, בין בבגדים בין בפירות - טומאה היא אצל קדש, ואסור להגיע תרומה טהורה בקודש. (עפ"י תוס'. אא"כ נשמרה על טהרת הקדש). ואולם לרבא אין אומרים כן אלא במדרסות, שיש בהם חשש מצוי, שמא ישבה נדה עליהם, אבל בפירות תרומה אין אומרים בהם טהרתם כטומאה אצל קודש. (עתורא"ש שהקשה הלא נחלקו בענין זה תנאים במסכת טהרות. וע' מהרש"א מהדו"ב. וע' בחדושי הנצי"ב שהראה שהיו להן נוסחאות במשנת טהרות).

ה. רש"י פרש שרביעי בקודש - מעלה דרבנן היא. והתוס' ועוד ראשונים חולקים, דמדאורייתא הוא.

ו. נחלקו תנאים האם יש שלישי-לטומאה בחולין רגילים, (ר' עקיבא וחכמים). וכן נחלקו אם יש שלישי בחולין שנעשו על טהרת הקודש (ע' לעיל לג).

גם לשיטות שיש בהם שלישי, נחלקו תנאים אם דינם כתרומה, שאינם יכולים לעשות רביעי, אלא השלישי פסול ואינו מטמא. (ר"א בר' צדוק). ור' יצחק הוסיף שאין אותם חולין עושים רביעי בקודש, שאין עושה רביעי בקודש אלא קודש מקודש. (הלכך האוכלם, כשר לאכול קודש. וכן אם נגעו אותם אכלין בקודש - אינו נפסל).

ונפקא מינה בטומאתם - שאין להקדישם קדושת הגוף. ע' תד"ה האוכל. וכן יש סוברים שאסור לאכול חולין שנעשו על טהרת הקדש כשהם שלישי - ע' לעיל ב: ובהדושי הנצי"ב ובגליונות קה"י ובשלמי שמעון כהן. וע' רש"י להלן לו: ד"ה ואפילו, ובהדושי בית מאיר שם.

כמה מן הראשונים מפרשים דברי ר' יצחק כדעת התנאים שחולין שנעשו עטה"ק אין בהם שלישי כלל. ערמב"ן ורשב"א ור"ן. וכן פרש הרמב"ם. ע' בכס"מ יא, יב; חדושי הנצי"ב; חזו"א - ריד), ולדעת התנאים האחרת (במשנת טהרות ב,ו), חולין שנעשו עטה"ק דינם כקודש ויכולים לפסול את הקודש במגע, להיותו רביעי.

דפים לה - לו

סה. האם הדברים דלהלן מכשירים את הבשר / האכל לקבל טומאה?

א. שחיטה.

ב. דם שחיטה.

ג. דם חללים (= הריגה).

ד. דם המת.

ה. דם מגפה (= מכה).